

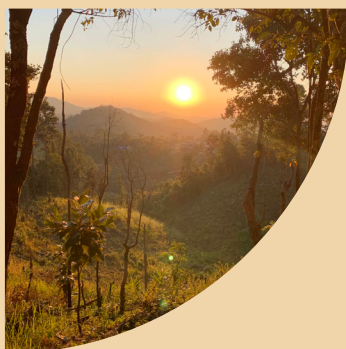
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การจัดการระบบ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

Management of Community Economy System

ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2

ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์

หนังสือที่ได้รับทุนสนับสนุนการเขียนตำราจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2563

ความหมายของชุมชนพึ่งตนเอง

ในขณะที่ชุมชน ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ยากลำบากในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งจึงเป็นความสำคัญของผู้เกี่ยวข้อง และต้องพัฒนาไปในแนวทางที่เหมาะสม ให้ไปสู่เป้าหมายการพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวอย่างแท้จริง

ประเวศ วะสี (2556) กล่าวในเชิงความหมายของการพัฒนาชุมชนว่า การพัฒนาชุมชน คือการทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น หรือเจริญขึ้น ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น ประชาชนในชุมชนนั้นๆ ร่วมกันวางแผนและลงมือกระทำเอง กำหนดความต้องการของชุมชนร่วมกัน แล้ววางแผนใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการแก้ปัญหาและการพัฒนาต่างๆ

David และ Steven (2019) กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนจะช่วยให้ชุมชนเข้มแข็ง ทั้งนี้เพราะการพัฒนาเป็นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงวิธีคิดและวิธีการในการทำงานจากเดิม โดยผลของการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม ลักษณะของการพัฒนามีลำดับขั้นตอนเกิดการเปลี่ยนแปลง จนไปสู่ลำดับที่สามารถขยายตัวขึ้น เติบโตขึ้น มีการปรับปรุงให้ดีขึ้นและเหมาะสมไปกว่าเดิม

การพัฒนาชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง จึงหมายรวมถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านต่างๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ พัฒนาให้เกิดการสร้างรายได้ในการเลี้ยงชีพของคนในชุมชนให้เกิดความพอดีในสภาพการดำรงชีวิต ด้านสังคม พัฒนาทางด้านจิตใจ แบบแผนพฤติกรรม รวมทั้งความสัมพันธ์ของคนในสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญา พัฒนาให้เกิดการสืบทอด การรักษามรดกวัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่เป็นฐานชีวิตที่ดี ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ พัฒนาให้เกิดการปรับปรุง บำรุงรักษา สภาพแวดล้อมที่อยู่รอบตัว

ชุมชนที่มีกระบวนการเรียนรู้เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิต มีระบบการจัดการเศรษฐกิจที่เหมาะสมกับทุนทางทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม เน้นการใช้ทุนทางสังคมเป็นกระบวนการขับเคลื่อน อาศัยความเป็น พี่ น้อง ญาติ และเพื่อนบ้าน ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันเป็นกลไกสำคัญในการประสานให้เกิดความร่วมมือกันอย่างพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องตามสภาพการณ์เปลี่ยนแปลง

กลไกในการพึ่งพาตนเอง ประกอบด้วยกลไกด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และกลไกอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยขับเคลื่อนให้เกิดการพึ่งพาตนเองในระดับที่แตกต่างกันของชุมชน ซึ่ง

วัตถุประสงค์และขอบเขตการนำเสนอของตำรา

ตำราเล่มนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในระบบการจัดการเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยขอบเขตเนื้อหา ประกอบด้วยบทที่ 1 นำเสนอผลสืบเนื่องจากการมุ่งเน้นพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการเติบโตทางด้านอุตสาหกรรมได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน บทที่ 2 นำเสนอผลกระทบของชุมชนจากการพัฒนาของภาครัฐผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บทที่ 3 นำเสนอแนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการพัฒนา โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากเป็นปรัชญาที่เกิดขึ้นบนภูมิสังคม สอดคล้องกับการพัฒนาชุมชน ที่ต้องพัฒนาที่ฐานรากให้พออยู่พอกินก่อนแล้วค่อยพัฒนาไปตามลำดับขั้น เป็นแนวทางที่จะช่วยให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้จริง ไม่รอคอยการพึ่งพาจากภาครัฐเหมือนอดีตที่ผ่านมา บทที่ 4 นำเสนอการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน ให้คนในชุมชน รู้จักตนเองมากขึ้น รู้ปัญหาที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ รู้ศักยภาพของชุมชนที่จะสามารถพัฒนาต่อยอดได้ โดยใช้แนวทางการวิเคราะห์ศักยภาพการพึ่งพาตนเอง ด้วยโครงสร้างการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ

สำหรับบทที่ 5 เป็นวิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้คนในชุมชน รู้จักตนเองมากขึ้น ด้วยกระบวนการสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ในรูปแบบการวิจัยโดยชุมชน บทที่ 6 กล่าวถึงวิสาหกิจชุมชน เมื่อชุมชนรู้จักตนเองมากขึ้น และรู้ถึงศักยภาพและความสามารถของตนเองดีแล้ว ชุมชนจะร่วมมือกันแก้ปัญหาและร่วมกันพัฒนาให้พึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ตั้งแต่ระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นทั้งหน่วยผลิตและหน่วยบริโภค ให้สามารถจัดการกับชีวิต วางแผนเศรษฐกิจระดับครัวเรือนได้ในเบื้องต้น สามารถเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจของชุมชน ทั้งระบบการผลิต การบริโภค การตลาด ทุน และการจัดสรรสวัสดิการของคนในชุมชน บทที่ 7 ว่าด้วยวิธีการตลาดเพื่อการพึ่งพาตนเอง ที่เป็นการยกระดับกิจกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

ในบทที่ 8 นำเสนอการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนซึ่งเป็นทุนที่สำคัญลำดับที่หนึ่ง เพื่อให้ทุนมนุษย์มีศักยภาพในการไปจัดการทุนอื่นๆ ที่มีอยู่ในชุมชนได้ ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางกายภาพ และทุนสิ่งแวดล้อมให้เกิดประสิทธิภาพ บทที่ 9 และบทที่ 10 นำเสนอการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมช่วยให้เห็นระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างชัดเจนจริงยิ่งขึ้นผ่านกรณีศึกษาจากงานวิจัย

ระดับของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่สามารถประยุกต์ในทางปฏิบัติได้จริง จึงมีระดับของการประยุกต์เป็น 3 ระดับได้แก่ เข้าข่าย เข้าใจและเข้าถึง แต่ละระดับมีลักษณะดังนี้ (อภิชัย พันธเสน, 2557)

1. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าข่าย เป็นวิธีการเพื่อสร้างให้ระดับปัจเจกชน ครอบครัว ไปจนถึงสังคมให้มีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ที่เกิดเป็นวิกฤต โดยมีแนวทางในการปฏิบัติที่หลากหลายตามแต่ปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ให้บรรเทาลง

2. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าใจ เป็นวิธีคิดเพื่อสร้างให้ปัจเจกชน ครอบครัว ไปจนถึงสังคมมีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ที่เกิดเป็นวิกฤต เพื่อให้มีแนวทางในการปฏิบัติที่หลากหลายตามแต่ปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ให้บรรเทาเบาบางลง เป็นวิธีการปฏิบัติที่เข้าใจอย่างดีในแก่นแท้ของความพอประมาณที่เป็นกฎของธรรมชาติ ให้เกิดเป็นความพอดีเหมาะสมเพราะอะไรก็ตามที่มากเกินไป และน้อยเกินไปย่อมเกิดเป็นความไม่พอดีทั้งสิ้น ความพอประมาณเป็นจุดที่พอดี และเกิดความเข้าใจดีในความหมายของคำว่าพอประมาณ ซึ่งความพอประมาณแต่ละบุคคลหรือกลุ่มองค์กรต่างๆ จะแตกต่างกันซึ่งตัวบุคคลหรือกลุ่มองค์กรจะเข้าใจดีที่สุด เช่น หากเป็นเรื่องของปัจเจกชนอย่างการรับประทานอาหาร หากรับประทานมากไปหรือน้อยไปก็ไม่ดีกับตนเอง

3. เศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าถึง เป็นวิถีชีวิตเพื่อช่วยให้ปัจเจกชน ครอบครัว ไปจนถึงสังคมมีภูมิคุ้มกันต่อปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นทั้งในสถานการณ์ปกติและสถานการณ์ที่เกิดเป็นวิกฤต เพื่อให้มีแนวทางในการปฏิบัติที่หลากหลายตามแต่ปัจจัยแวดล้อมที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อรับมือกับสถานการณ์ต่างๆ ให้บรรเทาเบาบางลง เป็นวิธีการปฏิบัติที่เข้าใจอย่างดีในแก่นแท้ของความพอประมาณที่เป็นกฎของธรรมชาติ ให้เกิดเป็นความพอดีเหมาะสมเพราะอะไรก็ตามที่มากเกินไปและน้อยเกินไปย่อมเกิดเป็นความไม่พอดีทั้งสิ้น เมื่อมาปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตปกติซึ่งก็คือความมีเหตุมีผล ที่มีการประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดี ผลจากการประพฤติปฏิบัติดังกล่าว จึงก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวผู้ปฏิบัติและส่วนรวมเสมอ ระดับนี้จึงเป็นระดับที่สูงที่สุดที่ประกอบด้วยภูมิคุ้มกัน ความพอประมาณและความมีเหตุผล

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจพอเพียงในระดับเข้าข่ายจึงเป็นระดับที่สร้างภูมิคุ้มกันที่เน้นวิธีการที่จะช่วยลดความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ ส่วนในระดับเข้าใจ มีพื้นฐานในเรื่องวิธีการที่ช่วยลดความเสี่ยงเป็นภูมิคุ้มกันในวิถีชีวิตและวิถีการประกอบอาชีพ

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ ในระดับครอบครัวและวิสาหกิจชุมชน

ครอบครัว และชุมชนที่เข้มแข็งเกิดจากความมีน้ำใจ การเอื้อเฟื้อแบ่งปัน ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชนที่มีพื้นฐานความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร แต่แนวคิดดังกล่าวก็ถูกบั่นทอนลงด้วยปรากฏการณ์ที่เกิดจากชุมชนแต่เดิมที่เข้มแข็งแล้วถูกรุกรานโดยกระแสบริโภคนิยม ที่มาพร้อมกับลัทธิทุนนิยม ขณะที่ความสมบูรณ์ของทรัพยากรก็สูญสลายไปจากการถูกคุกคามโดยระบบทุนนิยม ซ้ำเติมด้วยระบบประชานิยมจากนโยบายของรัฐบาลบางพรรคที่ผ่านๆ มา ทำให้น้ำใจที่เคยมีอย่างเปี่ยมล้นของชุมชน ท้องถิ่นต้องเหือดแห้งไปด้วย

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร พระองค์ท่านได้ทรงนำเสนอเกษตรทฤษฎีใหม่ ที่เป็นรูปธรรมในระดับครอบครัวที่ประกอบอาชีพในภาคการเกษตร ถึงแม้ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจก้าวหน้าขึ้น แต่พระองค์ท่านมีสายพระเนตรที่ยาวไกล พระองค์ท่านมองว่าเกษตรกรรายย่อยในชุมชนมีปัญหาและเริ่มสูญเสียที่ดินทำกิน พระองค์ท่านจึงทดลองและพระราชทานแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ที่เน้นการจัดการดินและน้ำ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในภาคการเกษตร น้ำคือเส้นเลือดใหญ่ที่หล่อเลี้ยงภาคการเกษตร งานที่พระองค์ท่านให้ความสำคัญคือการสร้างแหล่งน้ำสำหรับกักเก็บน้ำ เพื่อช่วยให้ครอบครัวเกษตรกรรายย่อยสามารถอยู่ได้อย่างพอเพียง ซึ่งเป็นการประยุกต์อย่างเป็นรูปธรรมในระดับครอบครัวในภาคการเกษตรมีแนวทางในการประกอบอาชีพอย่างพออยู่พอกินและสามารถพึ่งตนเองได้ ซึ่งเป็นเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นที่ 1 ให้เกิดความพอเพียงในระดับครอบครัว

ในขณะที่ครอบครัวเกิดความพอเพียง จากการปฏิบัติเกษตรทฤษฎีใหม่ในขั้นที่ 1 แล้ว ในระดับที่พัฒนาขึ้นครอบครัวเกษตรกรรายย่อย สามารถร่วมมือกันในการแปรรูปผลผลิตในสินค้าและบริการ (ดังภาพที่ 3.3) แล้วรวมกลุ่มกันจำหน่ายในรูปแบบสหกรณ์ ลักษณะดังกล่าวเป็นการขยายจากระดับครอบครัวไปสู่ระดับชุมชน ในระดับชุมชนที่รวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์แล้ว สามารถพัฒนาต่อยอดขึ้นได้อีกเป็นขั้นที่ 3 หากมีเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันภายนอกชุมชนอย่างสถาบันทางการเงิน หรือองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่เชื่อมโยงกับผลผลิตของกลุ่มสหกรณ์เพื่อขยายตลาดในระดับประเทศหรือตลาดส่งออกได้

การประยุกต์เกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับครอบครัว และการพัฒนาการรวมกลุ่ม เพื่อการเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจในชุมชนที่มีเป้าหมายในการพึ่งพาตนเองในระยะยาว เพื่อลดความเสี่ยงจากวิถีการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เน้นให้ชุมชนสร้างความมั่นคง

สถานการณ์ที่ต้องทำวิจัยโดยชุมชน

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน บางสถานการณ์มีความซับซ้อนไม่สามารถหาคำตอบได้อย่างทันทีทันใด จำเป็นต้องใช้เวลาในการค้นหาคำตอบเพื่อนำไปสู่แนวทางแก้ปัญหา สถานการณ์ที่ต้องทำวิจัยในชุมชน เกิดจากสาเหตุหลายประการ ดังนี้ (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2563)

1. การเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจโลกาภิวัตน์ ที่มาพร้อมกับการเพิ่มขึ้นของทุนนิยม การค้าภายในประเทศและระหว่างประเทศเกิดการขยายระบบทุนนิยม ทำให้ชุมชนต้องพึ่งพิงระบบตลาดมากขึ้น
2. ชุมชนเกิดความอ่อนแอ อันเนื่องมาจากปัญหาหนี้สิน ที่เกิดจากการบริโภคเกินตัวสร้างให้รายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่ายในการดำรงชีพ
3. ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจและเส้นเลือดใหญ่ของคนในชุมชนเสื่อมโทรมเสียหาย ทรัพยากรเหล่านี้กำลังจะหมดไปหรือเสื่อมสภาพในที่สุด
4. ความสัมพันธ์ที่ขาดหายไปของคนในชุมชนซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ เกิดเป็นความขัดแย้งในชุมชน เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม
5. ขาดความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการที่ดี เช่น ด้านการจัดการวัตถุดิบ การจัดการทีมงาน การวางแผนและการลดต้นทุนในการผลิต การตลาด การขาย การประชาสัมพันธ์ และการจัดสรรสวัสดิการชุมชนต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตที่ผ่านมา ชุมชนเผชิญปัญหาหลายด้าน โดยเฉพาะปัญหาความยากจน การขาดโอกาสในการเรียนรู้ เพราะต้องเร่งรีบประกอบอาชีพ เพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูตนเอง และสมาชิกที่อยู่ในวัยพึ่งพิง ครีวเรือนส่วนใหญ่ต้องออกไปทำงานต่างถิ่นทิ้งบุตรหลานไว้ให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ดูแล การใช้ชีวิตของคนในชุมชนเริ่มห่างเหินกันมากขึ้น เพราะใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำงานเพื่อแลกกับเงินค่าจ้าง ลักษณะดังกล่าวเกิดเป็นปัญหาของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 5.1)

การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม ส่งผลให้สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ชุมชนต้องปรับตัวอย่างมากในการเผชิญปัญหาที่เกิดขึ้นที่มีความซับซ้อนจากเหตุและปัจจัยหลายประการยากต่อการแก้ปัญหา ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความซับซ้อน จึงต้องใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน การวิจัยของคนในชุมชนจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยคนในชุมชนเองเป็นหลัก การเรียนรู้โดยการวิจัยทำให้คนในชุมชนค้นหาทางเลือกในการนำไปแก้ปัญหา ให้สอดคล้อง

ตัวอย่างเครื่องมือวิจัย (แบบสำรวจชุมชน)

แบบสำรวจชุมชนเป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยชุมชน เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การค้นหาคำตอบที่เป็นข้อมูลสำคัญของชุมชน แบบสำรวจชุมชน ควรประกอบด้วย รายละเอียด 3 ส่วนหรืออาจจะมีมากกว่า 3 ส่วนก็ได้ ซึ่งนักวิจัยชุมชนจะต้องสร้างและพัฒนาขึ้นให้ครอบคลุมสิ่งสำคัญที่ต้องการ ดังนี้

ส่วนแรก เป็นข้อมูลทั่วไปของชุมชน ส่วนที่สอง เป็นโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคม และส่วนที่สาม เป็นการจัดการผลผลิต รายได้ รายจ่ายของชุมชน และส่วนที่สี่ เป็นเรื่องอื่นๆ ที่นอกเหนือจากข้อคำถามในส่วนที่ 1-3 ทั้งนี้ นักวิจัยชุมชนต้องปรับรายละเอียดให้เข้ากับพื้นที่ ข้อมูลและวัตถุประสงค์ของการสำรวจ

แนวทางการตอบคำถามในแบบสำรวจ อาจจะให้คนในชุมชนซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลกรอกข้อมูลด้วยตนเอง หรือนักวิจัยชุมชนถามแล้วกรอกแบบสำรวจเอง ในกรณีที่ผู้ตอบไม่สะดวกในการเขียนตอบอาจจะด้วยข้อจำกัดจากปัจจัยบางอย่าง

ตัวอย่างที่นำมานี้เป็นเครื่องมือแบบสำรวจ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเศรษฐกิจชุมชน โครงการวิจัย “แบบแผนรายได้และค่าใช้จ่ายของครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกข้าวกับการสร้างสมดุลในการดำรงชีพ: กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี” (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2559) แบ่งออกเป็น ส่วนๆ ซึ่งชุมชนหรือนักวิจัยชุมชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ได้ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งข้อมูลชุมชนในเบื้องต้นส่วนใหญ่จะเก็บข้อมูลที่มีรายละเอียดคล้ายคลึงกันในหมวดเศรษฐกิจ และสังคม

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของเกษตรกร

โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่าง () หน้าข้อความที่ท่านเลือกหรือตอบคำถามในช่องว่าง

1. เพศ () ชาย () หญิง
2. อายุ..... ปี
3. ระดับการศึกษา

() 1. ไม่ได้เรียนหนังสือ	() 2. ประถมศึกษา
() 3. มัธยมศึกษาตอนต้น	() 4. มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.
() 5. อนุปริญญา/ปวส.ขึ้นไป	

บทที่ 7

วิธีการตลาดของชุมชน เพื่อการพึ่งตนเอง

การตลาดเป็นกระบวนการจัดการ ตามแนวคิด 4Ps (Kotler, 2003) โดยการพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Product) การกำหนดราคา (Price) การส่งเสริมการตลาด (Promotion) และการกระจายสินค้า (Place) การตลาดในวิถีวิสาหกิจชุมชนในบทนี้จะกล่าวถึงรูปแบบการตลาดแบบพอเพียงที่มีแนวคิดไม่ซับซ้อน คือ “เหลือกินเหลือใช้ก็จำหน่ายออกสู่ตลาดได้” การตลาดในวิถีพึ่งตนเอง จึงเป็นการตลาดต่อยอด เป็นลำดับขั้นตอน เมื่อชุมชนเองมีพอกินพอใช้ก็นำออกจำหน่ายที่ตลาดชุมชนก่อน จึงค่อยพัฒนาในระดับการตลาดที่ก้าวหน้าขึ้น โดยใช้รูปแบบการตลาดตามแนวคิด 4Ps มาปรับใช้ ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ทั้งด้านทักษะ และการดำเนินงานในลักษณะวิสาหกิจชุมชน ที่มีเป้าหมายมุ่งเน้นการช่วยเหลือกัน เพื่อสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นหลัก

ความหมายและลักษณะของตลาดชุมชน

ตลาดในความหมายทั่วไป หมายถึง เป็นการชุมนุมกันทางสังคม แลกเปลี่ยนสินค้ากัน ในภาษาทั่วไป ตลาดหมายความรวมถึงสถานที่ที่มนุษย์มาชุมนุมกันเพื่อค้าขาย ในทางเศรษฐศาสตร์ ตลาดหมายถึงการแลกเปลี่ยนซื้อขาย โดยไม่มีความหมายของสถานที่ทางกายภาพ (จิตยาพร เสมอใจ, 2549)

ตลาดชุมชน หมายถึง ตลาดที่ชุมชนเป็นผู้ดำเนินการหลัก โดยเริ่มจากชุมชนผลิตเพื่อบริโภคเอง เหลือแบ่งจำหน่ายในท้องถิ่น ซึ่งอาจจะจำหน่ายด้วยตนเองหรือการรวมผลผลิตจำหน่ายในลักษณะเป็นวิสาหกิจชุมชน ในกรณีรวมกันเป็นวิสาหกิจชุมชน มีการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและวางแผนมากขึ้น เช่น มีการทำสัญญาตกลงซื้อ จำหน่ายสินค้าระหว่างวิสาหกิจชุมชนกับลูกค้าที่ต้องการซื้อสินค้า ซึ่งลูกค้าอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคล องค์กร สถาบันต่างๆ การทำตลาดที่มีพันธะสัญญาจะช่วยลดความเสี่ยงและประมาณการรายได้จาก

การส่งเสริมการพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง

การพัฒนาทุนมนุษย์ในชุมชนท้องถิ่น เป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญ กระบวนการพัฒนาจึงต้องเน้นทั้งด้านด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม เพื่อให้ทุนมนุษย์มีความสามารถในการจัดการแบบแผนการดำเนินชีวิต แผนวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนา กระบวนการพัฒนาจึงเริ่มตั้งแต่ขั้นพื้นฐานในระดับปัจเจกชนไปสู่ระดับการจัดการที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระดับชุมชน ดังนี้ (สุภาวดี ขุนทองจันทร์, 2559)

1. การพัฒนาทุนมนุษย์ในระดับครัวเรือนซึ่งเป็นหน่วยเล็กสุดของสังคม ให้รู้จักวางแผนชีวิต วางแผนสุขภาพ การเงินและการประกอบอาชีพ เพื่อหารายได้เลี้ยงตนเองและเลี้ยงดูสมาชิกที่อยู่ในวัยพึ่งพิงในครอบครัวอย่างพอเหมาะพอดี

2. การพัฒนาศักยภาพการรวมกลุ่ม เพื่อสร้างพลังความเข้มแข็งของชุมชนแบบมีส่วนร่วม ในกิจกรรมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนโดยตรงและโดยอ้อม ตั้งแต่การสนับสนุนแผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนปัญหาแท้จริง โดยมีข้อมูลปัญหาของแต่ละครัวเรือนทุกครัวเรือนในการจัดทำแผนเริ่มต้น และเชื่อมโยงแผนเพื่อร่วมกันพัฒนาในระดับตำบล อำเภอและจังหวัดต่อไป ร่วมกันขับเคลื่อนกลไกความร่วมมือทุกภาคส่วนให้มีอิสระปราศจากการครอบงำจากผู้แสวงหาประโยชน์ ช่วยกันสร้างระบบติดตาม ตรวจสอบการดำเนินงานแบบโปร่งใส ร่วมกันสร้างตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อยกระดับให้สูงขึ้น

3. การสร้างการมีส่วนร่วม เพื่อเสริมสร้างกิจกรรมของชุมชนในการแสดงออกด้านต่างๆ อย่างเหมาะสม การมีเวทีสาธารณะเพื่อสร้างการเรียนรู้ร่วมกันบนฐานการมีข้อมูลและการใช้เหตุผล สร้างข้อตกลงร่วมกันที่สามารถตรวจสอบการทำงานของภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพื่อลดความขัดแย้งในสังคมที่มาจากระดับฐานราก การสร้างความสามัคคีปรองดอง ผ่านกิจกรรมสาธารณะโดยภาครัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนทักษะการจัดการ ความรู้เสริมทักษะให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อให้ชุมชนจัดการตนเองได้มากขึ้น

4. สร้างการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องผ่านเหตุการณ์ของชุมชน โดยการมองอดีต ปรับปรุงปัจจุบัน ให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ส่งเสริมให้เกิดโอกาสการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ของชุมชน ผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างทั่วถึงเหมาะสม พัฒนาแนวคิดในการประกอบการวิสาหกิจชุมชน การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ เน้นการสร้างภูมิคุ้มกันให้ทุกคนในชุมชนด้วยกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต

บทที่ 10

การจัดการระบบเศรษฐกิจ ชุมชนพึ่งตนเอง กรณีศึกษาระดับชุมชน

การปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของชุมชนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการเปลี่ยนแปลงส่งผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อชุมชน และต่อประเทศชาติโดยรวม การปรับตัวของชุมชนปรากฏหลากหลายรูปแบบในห้วงเวลาที่ผ่านมาของการพัฒนาประเทศไทย ที่ยังขาดความสมดุล สิ่งหนึ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทำให้ชุมชนอยู่ได้ คือความสามารถในการจัดการทุนที่มีอยู่ให้เกิดประสิทธิภาพ ในระยะยาวในการพึ่งพาตนเอง รูปแบบของชุมชนพึ่งตนเองในบทรูปเป็นการนำเสนอตัวอย่างของชุมชนพึ่งตนเอง ในรูปแบบนิคมพึ่งตนเองซึ่งจัดตั้งโดยรัฐกับชุมชนพึ่งตนเองเครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านตำบลแม่ทา และชุมชนราชธานีอโศก ซึ่งเป็นการจัดตั้งขึ้นโดยชุมชนเอง ที่มีศักยภาพในการพึ่งตนเองแตกต่างกัน

การก่อเกิดเป็นชุมชนพึ่งตนเอง

การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่เกิดขึ้น ได้สร้างแรงกดดันหลายอย่างกับชุมชน อาทิ การต่อสู้เรื่องปากท้องของคนในชุมชน สุขภาพ โรคภัยไข้เจ็บ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การเบียดเบียนทรัพยากรในชุมชน เพื่อนำไปแปลงเป็นรายได้กลับเข้าสู่เศรษฐกิจครัวเรือน การล่มสลายของวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม การหมดสิ้นไปของทรัพยากรที่มีอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษสืบต่อมาได้เลือนหายไปกับกาลเวลา ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างทำ เกิดปัญหาการแสวงหารายได้ทางลัด โดยการเล่นพนันและอบายมุขต่างๆ ทั้งหมดนำไปสู่การประทุพผิตศีลห้าในพระพุทธศาสนา

กระบวนการพัฒนาศักยภาพของชุมชนในวันนี้ จึงควรปรับเปลี่ยนอย่างมีเป้าหมาย กระบวนการทำให้ชุมชนรู้จักเรียนรู้และจัดการตนเอง จัดการชีวิตครอบครัว จัดการผลผลิต จัดการทรัพยากรที่มีอยู่โดยเน้นความอยู่รอดไม่ใช่ความร่ำรวย หากสามารถจัดการตนเองได้

การจัดการระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

“การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม วิถีชีวิตของชุมชนก็เปลี่ยนแปลงไปต่างคนต่างอยู่ การพึ่งพาอาศัยกันลดน้อยลง เข้าสู่ระบบทุนนิยม ดิ้นรนทำงานหารายได้ ลงทุนในปัจจัยการผลิต เพื่อจำหน่าย ขาดทุน เกิดวงจรปัญหาและหนี้สิน ไม่มีทางออก

การจัดการระบบเศรษฐกิจ เพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญยิ่งที่ชุมชนจะต้องลุกขึ้นมาจัดการทุนที่มีอยู่ การฟื้นฟูความสัมพันธ์และวัฒนธรรมที่ดีงาม ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการใหม่อย่างมีคุณค่า มองเห็นทางออกและหลุดพ้นจากวงจรปัญหาที่มีอยู่ นำสู่การสร้างหลักประกันที่มั่นคงและพึ่งตนเองได้”

ดร.สุภาวดี บุณทองจันทร์

ปัจจุบันดำรงตำแหน่งรองศาสตราจารย์ วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ISBN 978-616-602-027-4

9 786166 020274

ราคา 320 บาท
หมวดสังคมศาสตร์

<http://thammasatpress.tu.ac.th>